
KRONIKA

• WYSTAWA CZASOWA „SYBERIA. GŁOSY Z PÓŁNOCY”

Wystawa została przygotowana i udostępniona w oddziale Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, ul. Krakowska 46 (Dom Esterki). Ulokowano ją w piwnicy. Jest dostępna dla osób z niepełnościami wzroku i słuchu (audiodeskrypcja). Można ją oglądać od 16.10.2020 r. do 31.12.2021 r.

Przygotował ją zespół kuratorski w składzie: Andrzej Dybczak, Jacek Kukuczka, Anna Zabdyrska, Magdalena Zych. Projekt aranżacji wystawy to zasługa Anny Zabdyrskiej. Teksty opracowali Andrzej Dybczak, Jacek Kukuczka, Magdalena Zych.

W prezentowanym opisie wystawy odnotowano, że „bazuje na wynikach badań terenowych na Syberii prowadzonych w latach 2016–2019”. O Syberii mówimy, ogromna kraina, niezmierny obszar, miejsce zesłań, niewoli, katongi, czynu niepodległościowego i wiecznej zmarzliny. Przekonujemy się i doświadczamy, że „wartki bieg wydarzeń historycznych pokrywa kurzem niepamięci fakty o charakterze jednostkowym, jedynie zdarzenia o charakterze ogólnonarodowym przetrwały w zbiorowej pamięci narodu i tworzą wiele tonów i barw. Oczywiście przy ogromie naszych doświadczeń sybirskich trzeba zdawać sobie sprawę, że pamięć tej lodowej krainy ma w narodowej tradycji wymiar szczególny”¹.

Należy pamiętać, że Syberia była też terenem dobrowolnego osadnictwa, szansą na rozpoczęcie nowego życia, kariery oraz majątku. Przybysze w kontaktach z miejscową ludnością zetknęli się z inną kulturą, zwyczajami i wierzeniami. Poznali społeczność Aleutów, Czukczów, Ewenków, Koriatów, Nienieńców i Selkupów. Okazuje się, że dla wielu osób okazała się miejscem, w którym zaznali miłości, kariery, burzliwego życia, dramatów. Czasami zaś „pobyt na Syberii był czynnikiem stymulującym wiele ważnych poczynań i wydarzeń”².

Syberia nadal nas zadziwia, inspiruje, wzbudza chęć poznania. Nadal tropimy przeszłość w poszukiwaniu czegoś nowego. Inspirują nas nie tylko duchy przeszłości. Chcemy doświadczyć i dotknąć syberyjskich śladów.

¹ A. Kuczyński, *400 lat polskiej diaspory. Zestania, martyrologia i sukces cywilizacyjny Polaków. Rys historyczny. Antologia*, Krzeszowice 2007, s. 136.

² A. Kuczyński, *Polskie dziedzictwo naukowo-cywilizacyjne na Syberii XIX – początek XX wieku oraz jego współczesna recepcja w Polsce i Rosji*, [w:] *Polacy w nauce, gospodarce i administracji na Syberii w XIX i na początku XX wieku*, red. nauk. A. Kuczyński, Wrocław 2002, s. 708.

Zupełnie słusznie „o tej części swego kraju Rosjanie powiadają: *prostranstwo* – przestrzeń. Ten wielki obszar Rosji obejmuje ponad dziesięć milionów kilometrów kwadratowych”³.

Prezentowaną ekspozycję zaczęłam oglądać już na schodach prowadzących do piwnicy. Ekspozycje zostały wyłożone w czterech salach (powierzchnia 210 m²). Brak okien wprowadza aurę tajemniczości, otwiera na nieznaną, natychmiast uruchamia zmysły i wyobraźnię. Wystawę utrzymano w kolorach bieli, błękitu i beżu. Przygotowano niezwykle oryginalne fototapety oraz gabloty z doskonale dobranymi ekspozycjami. Zwiedzanie zostało zaplanowane w niezwykle przemyślany sposób. Organizatorzy skonstruowali ją niczym opowieść, której oglądanie rozpoczynamy od sali nr 1 nazwanej *Dziewczyna z Północnego Kraju*. W gablotach oglądamy obuwie Nieńców, futrzany płaszcz z kapturem ze skóry reniferów, futrzaną czapkę samojedką (z futra renifera, psa i rosomaka) oraz uprząż wykonaną z kła morsa. W tle sali rozbrzmiewa opowieść Liliany Astapowej (Eweki) zatytułowana *Mamo, nauczyłam się robić nici!* Astapowa w wywiadzie przeprowadzonym w Pietropawłowsku Kamczackim wraca pamięcią do swoich najsilniejszych wspomnień z dzieciństwa – wyrobu nici ze ścięgien renifera.

Następnie przechodzimy do sali nr 2, którą zatytułowano *Próba pomyślna przesiedlenia renów*. Oglądamy ekspozycję złożoną ze strojów eweńskich: obuwie, futra, nakrycia głowy, torebki pająki. Możemy zobaczyć również słoje z niemi ze ścięgien renifera. Podejmujemy próbę zapoznania się z życiem Ewenów i Aleutów. Ekspozycji towarzyszy znakomity tekst „Wszystko, co znajduje się w tej sali zawdzięczamy Benedyktowi Dybowskiemu – biologowi, którego pasja badawcza zaprowadziła na Kamczatkę. Jemu i eweńskiemu pasterzowi reniferów Gawryle Czulewulowi, udało się rzadka sztuka połączenia dwóch zupełnie różnych od siebie kultur”.

Dalej kroki płynnie kierujemy do sali nr 3 – *Złoto Alaski, złoto Czukotki*. Widzimy w niej ozdobne pasy, kołczan – pokrowiec na strzały z łuku, pięknie zdobione skórzane torebki, pokrowce na broń, niezwykle ozdobioną skórzaną piłkę, długie futro z reniferów (kuklankę), miniaturowe ubranka oraz liczne fotografie z podróży i niezwykłego, pełnego pasji i przygód życia podróżnika Konstantego Podhorskiego. Prezentowane przedmioty należały do rdzennych mieszkańców Czukotki – Czuczków i Eskimosów Jupik.

Natomiast sala nr 4 nosi nazwę *Las duchów*. Estetyka ekspozycji jest utrzymana w ciemnych kolorach. Otacza ją aura tajemniczości, mistyki i nieznanego. Widzimy dwie drewniane figurki. Prawdopodobnie to przedmioty kultu. Przekazał je Jan Żurkowski skazany na dożywotnie zesłanie na Syberię po Powstaniu Styczniowym. Na wystawie możemy wysłuchać rozmowę zarejestrowaną w 2016 r. z Pawłem Pietrowiczem Kuboljewem w selkupskiej osadzie Ratta. Rozmówca nazwał je Porge-Kumjan (laleczka–demon). Nie wolno ich dotykać, obchodzić wkoło, kręcić nimi. Do dziś stanowią tabu.

Ta sala to najbardziej tajemnicze miejsce tej znakomitej wystawy. Jest kluczem i doskonałym podsumowaniem obrzędowości oraz mistyki.

³ o. J. Węclawik SVD, *Życie i religijność wierszyńskich Polaków i pichtyńskich „Oleńców” na Wschodniej Syberii*, [w:] *Wierszyna z bliska i z oddali. Obrazy polskiej wsi na Syberii*, red. E. Nowicka, M. Głowacka-Grajper, Kraków 2003, s. 287.

Zachęca do zgłębienia sekretu i budzi strach. Jednocześnie w doskonały i bardzo wymowny sposób potwierdza, że „Nawet współcześni, także znakomicie wykształceni mieszkańcy Syberii naprawdę wierzą we wszechobecność duchów i boją się ich [...]. Nie chcą i nie potrafią pozbyć się ani animistycznej wizji świata, ani wiary w realną możliwość międzysferycznej komunikacji”⁴.

Wystawa jest doskonałym miejscem i inspiracją do poznania Syberii. Przybliżyła nie tylko sylwetki XIX wiecznych uczestników peregrynacji syberyjskich Benedykta Dybowskiego, Konstantego Podhorskiego, Izydora Sobańskiego. Dzięki niej poznajemy również i doświadczamy obecności współczesnych rozmówców. Ich narracje tworzą piękną opowieść, która stanowi nić łączą przeszłość z terażniejszością. Doskonale zachowane detale pamięci zbiorowej podkreślają relacje łączące społeczność polską i syberyjską. Tworzą piękną historię o Syberii na wystawie w Krakowie.

Po obejrzeniu wystawy doświadczyłam i po raz kolejny przekonałam się, że „Zesłańcy mogli włączyć się do tego dzieła na przestrzeni XIX stulecia. Carskie zsyłki dały tej ziemi wielu ludzi wykształconych, których wiedza została wykorzystana dla postępu cywilizacji. Zupełnie inaczej natomiast było w wieku XX, gdy Sybir stał się wielkim łagrem, w którym skazywano ludzi na unicestwienie”⁵.

Wybrana bibliografia: Eliade M., *Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy*. Przełożył i wstępem opatrzył K. Kocjan, nauk. oprac. J. Tulisow, Warszawa 2001; Kaczyńska E., *Syberia: największe więzienie świata (1815–1914)*, Warszawa 1991; Kuczyński A., *400 lat polskiej diaspory. Zestania, martyrologia i sukces cywilizacyjny Polaków. Rys historyczny. Antologia*, Krzeszowice 2007; Kuczyński A., *Polskie dziedzictwo naukowo-cywilizacyjne na Syberii XIX–początek XX wieku oraz jego współczesna recepcja w Polsce i Rosji*, [w:] *Polacy w nauce, gospodarce i administracji na Syberii w XIX i na początku XX wieku*, red. nauk. A. Kuczyński, Wrocław 2002, s. 685–714; Lada W., *Pożytki z Katorgi*, Wołowiec 2019; *Polacy na Syberii od XIX do XXI wieku. Monografia wieloautorska*, red. nauk. S. Leończyk, Warszawa 2019; Węclawik J., SVD, *Życie i religijność wierszyńskich Polaków i pichtyńskich „Oleńców” na Wschodniej Syberii*, [w:] *Wierszyna z bliska i z oddali. Obrazy polskiej wsi na Syberii*, red. E. Nowicka, M. Głowacka-Grajper, Kraków 2003, s. 287–353.

Lilianna Świątek

⁴ W. Lada, *Pożytki z Katorgi*, Wołowiec 2019, s. 37.

⁵ A. Kuczyński, *400 lat polskiej diaspory. Zestania, martyrologia i sukces cywilizacyjny Polaków. Rys historyczny. Antologia*, Krzeszowice 2007, s. 526.